

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО АЗАРТНИХ ІГОР

THE GENERAL CHARACTERISTIC OF METHODS OF LIMITING ACCESS TO GAMBLING

Іванова А.С., аспірантка кафедри цивільного процесу

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Робота висвітлює загальну характеристику способів обмеження доступу до азартних ігор, а саме – самостійно гравцем, тобто самообмеження; обмеження уповноваженим органом у сфері регулювання грального бізнесу, тобто позасудове обмеження адміністративним органом; та обмеження за рішенням суду, тобто судове обмеження в порядку окремого провадження. На підставі аналізу судової практики у статті встановлено причини впровадження механізму обмеження доступу до азартних ігор після легалізації грального бізнесу в Україні. Автором надається перелік ознак кожного зі способів обмеження доступу до азартних ігор. За результатами проведеного дослідження визначено основні спільні елементи способів обмеження доступу до азартних ігор, а саме – обмеження доступу до участі в азартних іграх та обмеження доступу до гральних закладів. Автором встановлено, що обмеження доступу до участі в азартних іграх є втручанням у конституційне право особи на вільний розвиток своєї особистості, адже участь в азартних іграх є частиною реалізації особистісної незалежності. Водночас у статті визначається, що обмеження доступу до гральних закладів є обмеженням права особи на свободу пересування. Автором визначаються умови, які держава має враховувати під час встановлення обмеження доступу до азартних ігор, а саме – мають бути оцінені ризики ймовірного порушення прав інших осіб за відсутності можливості встановлення обмежень, а також має бути встановлена можливість особи здійснювати свої обов'язки перед суспільством, у якому вона функціонує та реалізує власні потреби, за умови наявності у такої особи необмеженого доступу до азартних ігор. У роботі обґрунтовано причину визнання судового обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх як основного примусового способу обмеження доступу до азартних ігор. Також у статті визначено, що самообмеження доступу до азартних ігор є механізмом сприяння з боку держави у зменшенні потягу до азартних ігор у особи, адже ознаки правового примусу у встановленні такого обмеження відсутні.

Ключові слова: гральний бізнес, обмеження доступу до азартних ігор, окреме провадження.

The work highlights the general characteristics of ways of limiting access to gambling, namely, by the player himself, that is, self-limitation; restriction by an authorized body in the field of gambling business regulation, that is, extrajudicial restriction by an administrative body; and restriction by court decision, that is, judicial restriction in the order of a separate proceeding. Based on the analysis of judicial practice, the article establishes the reason for the implementation of the mechanism of restricting access to gambling after the legalization of the gambling business in Ukraine. The author provides a list of signs of each of the methods of restricting access to gambling. According to the results of the conducted research, the main common elements of the methods of limiting access to gambling, that is, limiting access to participation in gambling and limiting access to gambling establishments were determined. The author established that restricting access to gambling is an interference with the constitutional right of a person to free development of his personality, since gambling is part of the realization of personal independence. At the same time, the article states that restricting access to gambling establishments is a restriction of a person's right to freedom of movement. The author defines the conditions that the state must take into account when restricting access to gambling, namely, the risks of a possible violation of the rights of other persons in the absence of the possibility of establishing restrictions must be assessed, and the possibility of individuals fulfilling their obligations to society, in which it functions and realizes its own needs, provided that such a person has unlimited access to gambling. The article substantiates the reason for recognizing the judicial restriction of an individual from visiting gambling establishments and participating in gambling as the main coercive way of restricting access to gambling. The article also defines that self-restriction of access to gambling is a mechanism of state assistance in reducing people's urge to gamble, but does not contain signs of legal coercion in such a restriction.

Key words: gambling, limiting access to gambling, separate proceeding.

Починаючи з 15.05.2009, коли набув чинності Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні», та до дати набуття чинності Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», що сталося 13.08.2020, участь в азартних іграх в Україні була заборонена. Такі дії держави були спрямовані на протидію гральній залежності (людоманії), яка вважається психічним розладом і є загрозою як для економічного, так і для соціального добробуту суспільства. Водночас повна заборона грального бізнесу не змогла забезпечити ефективну превенцію людоманії, адже, як свідчить судова практика, протягом вказаного періоду в порядку окремого провадження судами здійснювались обмеження цивільної дієздатності фізичних осіб через наявність у них залежності від азартних ігор.

Наприклад, рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 19.06.2020 у справі № 161/20102/19 було обмежено цивільну дієздатність доньки заявника по справі у зв'язку з наявністю у неї патологічного потягу до азартних ігор, що впливав на її здатність керувати своїми діями [1]. Так само і у рішенні Дніпровського районного суду міста Києва від 28.10.2019 у справі № 755/6345/19 підставою для обмеження цивільної дієздатності стала наявність у особи поведінкових порушень, які істотно впливали на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, що було викликано гральною залежністю і ставило особу та членів її сім'ї

у скрутне матеріальне становище [2]. В іншому випадку, який став предметом розгляду Рівненського міського суду Рівненської області у справі № 2-о-211/11, син заявників по справі не був позбавлений здатності усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, однак мав патологічну схильність до азартних ігор, чим ставив сім'ю у скрутне матеріальне становище, що і стало підставою для обмеження його цивільної дієздатності [3].

Така судова практика свідчить, що навіть у період заборони азартних ігор частина суспільства мала гральну залежність. Це, зокрема, було викликано тим, що нелегальні гральні заклади жодним чином не контролювали потяг гравців до азартних ігор, а держава не здійснювала жодного регулювання у цій сфері, а тому і не могла забезпечити гравців на ранніх етапах появи у них ознак людоманії від подальшого поглиблення їх залежності і набуття у них психічного розладу. Саме тому логічним і актуальним для держави після легалізації грального бізнесу в Україні було створення механізмів, які дозволили б вжити превентивних заходів щодо протидії гральній залежності у осіб, які вже мають надмірне захоплення азартними іграми, однак підстав для обмеження їх цивільної дієздатності ще немає. Тобто необхідним було запровадження способів обмеження доступу фізичних осіб до азартних ігор ще до того, як з'явиться необхідність обмежувати їх цивільну дієздатність, тобто до моменту появи у них психічних розладів, які істотно впливатимуть на їх здатність усвідомлю-

вати значення своїх дій та (або) керувати ними, а також до моменту, коли захоплення азартними іграми набуде ознак зловживання, яке б ставило самого гравця або члена його сім'ї чи утриманця у скрутне матеріальне становище [4].

Враховуючи це, Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» було визначено три способи обмеження доступу до азартних ігор:

- 1) самостійно гравцем, тобто самообмеження;
- 2) уповноваженим органом у сфері регулювання грального бізнесу, тобто позасудове обмеження адміністративним органом;
- 3) за рішенням суду, тобто судове обмеження в порядку окремого провадження.

Щодо першого способу, то ч. 7 ст. 16 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» передбачено, що фізична особа може самостійно обмежити себе у відвідуваннях гральних закладів та в участі в азартних іграх на строк від шести місяців до трьох років особистим поданням організатору азартних ігор або Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей заяви про самообмеження у письмовій або електронній формі з одночасним пред'явленням документа, що посвідчує особу [5].

Тобто самообмеження доступу до азартних ігор має наступні ознаки:

- 1) передбачає власне волевиявлення гравця у здійсненні щодо нього обмеження;
- 2) виключає правовий вплив на волю обмежуваної особи до моменту встановлення такого обмеження, однак може бути результатом соціального чи психологічного впливу на гравця;
- 3) здійснюється в позасудовому порядку;
- 4) достатньою підставою для встановлення обмеження є заява гравця;
- 5) може бути здійснено на строк від шести місяців до трьох років.

Наступним способом обмеження особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх є здійснення такого обмеження уповноваженим органом у сфері регулювання грального бізнесу, тобто Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей, за обґрунтованою заявою членів сім'ї першого ступеня споріднення або законних представників [5]. При цьому аналіз положень Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» надає можливість визначити низку особливостей позасудового обмеження доступу до азартних ігор адміністративним органом, а саме:

1. Є результатом правового впливу адміністративного органу на волю обмежуваної особи, адже передбачає розгляд уповноваженим органом заяви не самого гравця, а членів його сім'ї першого ступеня споріднення або законних представників.

2. Може бути застосований як досудовий захід забезпечення інтересів заявників.

3. Підставою для встановлення такого обмеження є не тільки заява заявника, але й наявність хоча б однієї з наступних обставин:

- перевищення витрат на гру над особистими доходами гравця, що ставить гравця або його сім'ю у скрутне матеріальне становище;
- наявність боргових зобов'язань на суму більш як 100 прожиткових мінімумів доходів громадян;
- ухилення особи від сплати аліментів впродовж більш ніж трьох місяців;
- якщо особа або члени її сім'ї є отримувачами житлової субсидії чи пільг на сплату житлово-комунальних послуг [5].

4. Може бути встановлений не більше як на шість місяців.

Останнім способом обмеження особи у доступі до азартних ігор є рішення суду, прийняте за результатами

розгляду справи про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. Вказаний спосіб регламентується не Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», а положеннями Цивільного процесуального кодексу України. Так, відповідно до п. 1-1 ч. 2 ст. 293 ЦПК України, справи про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх розглядаються в порядку окремого провадження, яке визначається як вид несповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав, або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [6]. Тобто такий спосіб обмеження доступу до азартних ігор як за рішенням суду має низку особливостей, що пов'язані, перш за все, з його процесуальною природою. Так, серед особливостей судового обмеження доступу до азартних ігор можна виокремити наступні:

1. Є результатом правового впливу суду на волю гравця.
2. Має несповний, тобто безспірний характер.
3. Предметом судової діяльності під час розгляду такої категорії справ є встановлення юридичного факту – обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх.
4. Підставою для встановлення такого обмеження є не тільки заява члена сім'ї першого ступеня споріднення або законного представника, але й наявність хоча б однієї з наступних обставин:
 - перевищення витрат на гру над особистими доходами особи, що ставить особу або її сім'ю у скрутне матеріальне становище;
 - наявність у особи боргових зобов'язань на суму понад 100 прожиткових мінімумів доходів громадян;
 - несплата особою аліментів впродовж більш ніж трьох місяців;
 - отримання особою або членами її сім'ї житлової субсидії чи пільг на сплату житлово-комунальних послуг;
 - скрутне матеріальне становище особи чи членів її сім'ї, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати [6].
5. Може бути встановлений на строк від шести місяців до трьох років.

Визначальною спільною рисою для усіх способів обмеження доступу до азартних ігор є те, що вони включають у себе два елементи: обмеження доступу до участі в азартних іграх та обмеження доступу до гральних закладів. Тож для розуміння природи способів обмеження доступу до азартних ігор необхідно проаналізувати правову сутність обох елементів такого обмеження.

Для аналізу змісту обмеження доступу до участі в азартних іграх, перш за все, потрібно зазначити, що одним із конституційних прав особи є право на вільний розвиток своєї особистості, яке передбачається ст. 23 Конституції України [7]. Тобто кожна особистість має право на розвиток і забезпечення власних потреб та інтересів, які, як зазначає Можаровський В.А., є необхідною складовою особистісної незалежності [8, с. 6].

Відповідно до визначення азартних ігор, яке надається у п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», під азартними іграми розуміється будь-яка гра, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця [5]. Тож під час участі в азартних іграх особа здійснює реалізацію своєї потреби в отриманні виграшу, а також реалізує свій інтерес в удосконаленні своєї майстерності як гравця.

Враховуючи це, участь в азартних іграх є частиною реалізації особистісної незалежності, а відповідно право на таку участь є частиною конституційного права на вільний розвиток своєї особистості.

Тобто у разі обмеження доступу особи до участі в азартних іграх необхідним є дотримання умови ст. 23 Конституції України, а саме: для встановлення такого обмеження необхідною є наявність порушення прав і свобод інших людей або невиконання обов'язку перед суспільством, у якому забезпечується розвиток особистості [7]. Тобто держава, застосовуючи механізми для обмеження доступу до азартних ігор, по-перше, має оцінити ризики ймовірного порушення прав інших осіб за відсутності можливості встановлення обмежень. По-друге, держава має встановити можливість особи здійснювати свої обов'язки перед суспільством, у якому вона функціонує та реалізує власні потреби, за умови наявності у такої особи необмеженого доступу до азартних ігор.

Що стосується обмеження доступу до гральних закладів, то вказаний елемент способів обмеження доступу до азартних ігор містить у собі ознаки втручання у гарантоване Конституцією України право на свободу пересування, адже особа фізично втрачає можливість заходити у гральні заклади та знаходитися в них. Враховуючи, що ст. 33 Конституції України встановлює, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування за винятком обмежень, які встановлюються законом [7], то обмеження доступу

до гральних закладів як складовий елемент обмеження доступу до азартних ігор є легальним обмеженням права особи на свободу пересування в частині реалізації цього права в межах грального закладу.

З аналізу вказаних елементів обмеження доступу до азартних ігор та з урахуванням рис кожного із способів здійснення такого обмеження можна зробити висновок, що обмеження доступу до азартних ігор є суттєвим втручанням у права особи, а відповідно потребує чітких і виважених механізмів його здійснення. Більше того, його здійснення має бути прозорим та таким, що встановлюється авторитетним та професійним органом державної влади за умови, якщо сам гравець не бачить потреби в обмеженні його права на доступ до азартних ігор. Враховуючи зазначене, для дотримання справедливого балансу між правами гравця та інтересом суспільства у сфері протидії гральній залежності основним способом обмеження доступу до азартних ігор має бути саме судове обмеження в порядку окремого провадження. Водночас слід зазначити, що держава обґрунтовано впровадила додатковий примусовий спосіб обмеження доступу до азартних ігор адміністративним органом як досудовий захід превентивного впливу на гравця. Щодо самообмеження, то вказаний спосіб є юридичним механізмом сприяння з боку держави у стабілізації потягу особи до азартних ігор, тобто не є таким, що застосовує примусові заходи впливу на особу, адже самообмеження ініціюється саме за вольовим рішенням гравця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 19.06.2020. Справа № 161/20102/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89912779> (дата звернення: 26.07.2023).
2. Рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 28.10.2019. Справа № 755/6345/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85223934> (дата звернення: 26.07.2023).
3. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 28.02.2021. Справа № 2-о-211/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58223454> (дата звернення: 26.07.2023).
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.07.2023).
5. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14.07.2020 № 768-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20> (дата звернення: 26.07.2023).
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 26.07.2023).
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.07.2023).
8. Можаровський В.А. Особистість як суб'єкт соціальних відносин. *Роль особистості у формуванні соціальних відносин у сучасному суспільстві*: матеріали Міжвузівськ. наук.-практ. семінару, м. Ірпінь, 2014 р. Ірпінь, 2014. С. 5–8.